

документів в сфері освіти мала свої особливості для окремих регіонів, в тому числі і для міста Вінниці, адже вони враховували економічну спеціалізацію регіону.

Сучасна система освіти звертається до практики навчання та виховання минулих часів, і матеріали старої школи, які зберігаються в ДАВО та ДАХО і у фондах Вінницького краєзнавчого музею, мають практичний інтерес та цінність для сучасного вивчення становлення навчальних закладів освіти у Вінниці на початку ХХ ст.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Сесак І. В. Учительські семінарії Поділля на початку ХХ ст. // Культура Поділля: історія і сучасність: Матеріали ІІ наук.-практ. конф., присвяченої 500-річчю м. Хмельницького. – Хмельницький, 1993. – С.283-285.
2. Лещенко Н. М., Сесак І. В. Роль земських установ Правобережної України в розвитку початкової освіти // Укр. іст. журн. – 1987. – № 1. – С. 85.
3. Вороліс М. Стан середньої освіти на Поділлі у 1891- 1901 рр. // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Вип. 12. Серія: Історія: Збірник наукових праць / За заг. ред. проф. П.С. Григорчука – Вінниця, 2007. – С. 187-189.
4. Державний архів Вінницької області (далі ДАВО). – Ф. 230. – Оп. 1. – Спр. 1197.
5. ДАВО. – Ф. 54. – Оп. 1. – Спр. 32.
6. ДАВО. – Ф. 896. – Оп. 1. – Спр. 24.
7. ДАВО. – Ф. 13. – Оп. 1. – Спр. 2.
8. ДАВО. – Ф. 230. – Оп. 1. – Спр. 557.
9. Вінниця: Історичний нарис – Вінниця, 1964.
10. Державний архів Хмельницької області. – Ф. 228. – Оп. 1. – Спр. 8278.
11. ДАВО. – Ф. 54. – Оп. 1. – Спр. 10.

Пугач В.Н. СТАНОВЛЕНИЕ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ ОБРАЗОВАНИЯ В ВИННИЦЕ В НАЧАЛЕ XX СТ.

В статье автор ставит целью проследить становление учебных заведений города в начале XX ст.

Ключевые слова: образование, город, Винница, институт, семинария, гимназия, обучение.

Pugach V.M. «BECOMING OF EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS OF EDUCATION IN VINNYTSYA AT THE BEGINNING XX OF CENTURY»

In the article an author puts an aim to trace becoming of educational establishments of city at the beginning XX of century

Keywords: education, city, Vinnytsya, institute, seminary, gymnasium, studies.

УДК 94(477) (1917 – 1918)

А.П. Антонишин

ПОДІЛЛЯ В ПЕРІОД УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ 1918 Р. (ДЖЕРЕЛА ДОСЛІДЖЕННЯ)

У статті розглядаються джерела дослідження Поділля в період Української держави 1918 року. Аналізуються основні опубліковані документи і архівні матеріали, присвячені цій проблемі.

Дослідження історії вимагає, в першу чергу, об'єктивного висвітлення поставленої проблеми, незаангажованого підходу з використанням різних груп джерел та літератури. З проголошенням незалежності України ми отримали доступ до раніше заборонених або замовчуваних документальних фактів. Дане дослідження покликане в тій чи іншій мірі допомогти дослідникам історії Поділля у подальшому висвітленні одного з її періодів, а саме Гетьманату П.Скоропадського.

Слід зазначити, що значну кількість джерел використали у своїх дослідженнях історики П.Григорчук, О.Яременко, О.Кравчук, В.Лозовий та ін. [1]. В даній статті зроблено спробу зібрати в одній праці численні джерела з історії Поділля в добу Української Держави 1918р.

Вказані джерела виявлялися шляхом цілеспрямованого бібліографічного пошуку в бібліотеках та архівах України. За формальною ознакою джерела можна поділити на дві підгрупи: опубліковані документи, які містять актуалізовану частину інформації щодо поставленої проблеми, та архівні документи.

Формування першої підгрупи відбувалось синхронно з досліджуваними подіями шляхом публікації документів у періодиці даної доби. Це, передусім, закони та постанови гетьманського уряду та губернського старости, які визначали правовий статус органів влади, політичних партій та громадських організацій, науково-освітніх установ, джерела фінансування та методи встановлення правопорядку на Поділлі. Відтак ці документи мають важливе значення для розуміння політики гетьманської адміністрації щодо процесу відродження українських державницьких тенденцій в суспільстві на прикладі Подільській губернії. Оприлюднення цих документів відбувалося шляхом публікації в українських офіційних виданнях, у періодичній пресі, а також у збірниках законів та розпоряджень уряду, що становлять ще одну підгрупу джерел [2].

У радянський період виходили тематичні підбірки та збірники документів, в яких містяться головним чином матеріали про становище на селі за часів Гетьманату. В 1927 р., завдяки спільним зусиллям місцевих краєзнавців М. Белінського, Н. Співацької та І. Кравецького, у Вінниці було випущено історико-бібліографічний збірник «Часописи Поділля», присвячений 150-річчю першої газети на Україні та 10-річчю заснуванню УСРР. Редакція вважала, що збірник відкриє дослідникам доби 1838–1927 рр. на Поділлі чимало незнаних їм джерел, полегшуючи дослідницьку працю систематичним описанням матеріалів та зазначенням місця їх знаходження [3].

У подальшому головним об'єктом досліджень радянських істориків стала діяльність більшовиків, спрямована на організацію повстання проти «антинародного» гетьманського режиму та їх боротьба проти польських поміщиків і австро-німецьких окупаційних військ. У 1932 р. в журналі «Архів Радянської України» вийшла спільна робота А. Кулика та П. Пташинського «До історії збройної спілки української буржуазії та польських поміщиків для боротьби проти пролетарської революції». В ній автори підібрали ряд архівних та газетних матеріалів, в яких висвітлювались звірства польських легіонерів на Поділлі та Волині в 1918 р. [4].

В 1959 р. у Вінниці вийшов збірник архівних документів і матеріалів «Поділля в роки громадянської війни (лютий 1918–грудень 1920 рр.)» [5]. Головним чином тут представлені події партизансько-повстанської боротьби, протистояння селян і польських легіонів та реквізиції австро-угорських військ. Подібна проблематика притаманна і загально тематичним документальним збіркам радянського періоду [6].

Окрему групу опублікованих джерел складають статистичні збірники. Особливу цінність серед них для дослідників історії Поділля періоду Гетьманату представляє «Календарь. Справочна книжка на 1919 рік» [7]. Тут розміщені статистичні дані про кількість населення, школи, заклади соціального спрямування, сільськогосподарські угіддя та розвиток економіки регіону в цілому протягом 1918 р. Економічну складову досліджуваної теми доповнюють спеціалізовані статистичні збірники та книги [8]. Освітні процеси на Поділлі висвітлені в декількох нормативних документах [9].

Важливим джерелом дослідження становища Поділля в добу Гетьманату П. Скоропадського опубліковані документи особистого походження – спогади, щоденники, приватне листування державних, політичних і громадських діячів.

Значна частина спогадів почала виходити вже в перші десятиліття після поразки Гетьманату П. Скоропадського. Цю мемуаристику слід розділити на радянську та зарубіжну (діаспорну). Радянській мемуаристиці було притаманне перевищення ролі комуністичної партії в боротьбі з гетьманським режимом та однополярності в оцінці соціально-економічних перетворень уряду УД. Зокрема, на сторінках журналу «Літопис революції» в 1928 р. було опубліковано спогади учасника страйкового руху в Жмеринці П. Федулкіна. Автор виклав свої роздуми щодо причин і перебігу серпневого страйку на Поділлі у 1918 р. [10].

Повстансько-партизанська тематика в дослідженнях подільських істориків знову яскраво проявилась в 1957–59 рр. В 1958 р. в Хмельницькому вийшли друком спогади учасників революційної боротьби на Поділлі «В боях за Жовтень». Національно-визвольні рухи на Поділлі розглядались як боротьба селянства під проводом більшовиків проти «гетьмансько-

.....
петлюрівського» режиму, а культурологічна і просвітня діяльність подільської інтелігенції трактувалась як «отруєння свідомості населення міста й села націоналістичним чадом» [11].

На відміну від радянської історіографії – зарубіжна (діаспорна) представлена, перш за все, спогадами військових діячів та представників гетьманських органів влади.

Вже в 1921 р. були опубліковані спогади Ф. Ткача – одного з лідерів листопадового антигетьманського повстання Директорії на Поділлі [12]. Суспільно-політичну ситуацію, яка склалась в Подільській губернії в листопаді 1918 р. доповнюють спогади командуючого II-го Подільського корпусу П. Єрошевича [13].

Основна частина спогадів припадає на середину 30-х років, коли на сторінках науково-популярного журналу «Наша культура» почергово були опубліковані мемуари державних і культурно-освітніх діячів. До таких слід віднести спогади гетьмана П. Скоропадського, скарбника Кам'янець-Подільського університету Ю. Гудзія, відомих культурних і громадсько-політичних постатей краю О. Пашенко та В. Приходька, першого ректора університету І. Огієнка [14]. Вже в період незалежності було опубліковано спогади В. Біднова [15] та перевидано «Гетьманщину і Директорію» М. Шаповала [16]. Для розуміння процесу перетворень за доби Гетьманату, перш за все, слід взяти до уваги «Спогади» Павла Скоропадського [17], де відтворено і проаналізовані всі ступені діяльності гетьманської адміністрації.

Окрім спогадів культурно-освітніх діячів про становлення вищої освіти на Поділлі, привертають до себе увагу спогади Д. Кетроса (Косаківського) «Так творилось українське військо (1917–1919)», що вийшли друком в 1958 р. у Лондоні [18]. Ці спогади стали фактичним запереченням тези радянської історіографії про керівну роль більшовиків у повстанській боротьбі на Поділлі. Продовженням даної тематики став збірник спогадів учасників національно-визвольних змагань 1917–1920 рр. [19], який упорядкував дослідник селянсько-повстанського руху 1917–1923 рр. в Україні Р. Коваль.

Незамінним джерелом дослідження є періодична преса: офіційні та земські видання, часописи українських, російських, польських політичних партій, кооперативних об'єднань, громадських організацій та духівництва Подільської губернії.

У дисертації використано матеріали українських часописів, тижневиків, бюлетенів. Серед офіційних видань, перш за все, слід виділити «Державний Вістник» – друкований орган уряду Української Держави та «Подільські губернські відомості», які публікували на своїх шпальтах центральні законодавчі акти та постанови подільського старости в губернії. До цієї групи залучено також і газету «Армія» – видавництва збройних сил Української Держави 1918 р.

Важливе місце в дослідженні займають центральні періодичні видання різних політичних партій та громадських організацій «Боротьба», «Нова Рада», «Відродження», «Народна воля», «Самостійник», «Діло» та ін. На шпальтах цих газет відображено ставлення різних політичних сил до політики Гетьманату П. Скоропадського на місцях. У статтях і публікаціях переважає критика і невдоволення від заходів відновлення економіки України в цілому.

Основним періодичним джерелом дослідження періоду Гетьманату П. Скоропадського на Поділлі є матеріали місцевих засобів масової інформації, що виходили друком в Подільській губернії: «Бюлетень Подільського Союзбанку», «Голос Подольской церкви», «Подольский край», «Подольская мысль», «Село» «Поділля», «Життя Поділля», «Свято Поділля» (Кам'янець-Подільський), «Подільський вісник», «Подольский край», «Подольская мысль» (Могилів-Подільський), «Слово Подоліи» (Вінниця).

Актуалізована частина джерельної бази не може бути достатньою основою для висвітлення життя Подільського регіону в добу Гетьманату П. Скоропадського, оскільки опубліковані документи мають фрагментарний характер. У своїй більшості ці матеріали не надають вичерпної інформації про соціально-економічне та суспільно-політичне життя краю. Відтак для кращого відтворення періоду Української Держави на Поділлі необхідно звернутися до репрезентативного комплексу документів, які складають другу підгрупу документальних джерел і зберігаються переважно в 5-ти архівах України.

Головним джерелом виступають неопубліковані архівні документи – Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), Центрального державного історичного архіву в м. Києві (ЦДІАУ у Києві), Центрального державного архіву громадських організацій та об'єднань України (ЦДАГО України),

Державного архіву Вінницької області (ДАВО) та Державного архіву Хмельницької області (ДАХМО).

Перш за все увагу привертають матеріали фондів центральних Міністерств УД: Ради Міністрів (ЦДАВО України, ф. 1064), Міністерства земельних справ (ЦДАВО України, ф. 1061), Міністерства внутрішніх справ (ЦДАВО України, ф. 1216), Міністерства освіти (ЦДАВО України, ф. 2201), Міністерства торгівлі і промисловості (ЦДАВО України, ф. 1118), Головного управління мистецтва та національної культури (ЦДАВО України, ф. 2457) та ін. За змістом це в основному документи нормативного характеру, відомче та міжвідомче листування, законопроекти і закони. Дослідження цих фондів дає можливість прослідкувати поступовий законотворчий та державотворчий процес в діяльності гетьманського уряду, розкриває повну картину проблем і перешкод, які стояли перед гетьманськими урядовцями.

Важливе значення для висвітлення подій на місцях мають фонди губернських і повітових комісарів УНР, комендантів та старост УД. Серед них за своїм змістом виділяються фонди Подільського губернського комісара УНР, м. Кам'янець-Подільський (ЦДАВО України, ф. 538), Подільського губернського комісара УНР, м. Вінниця (ЦДАВО України, ф. 628), Подільського губернського комісара Тимчасового уряду (ЦДАВО України, ф. 1792, ДАВО, ф. Р-2734), Подільського губернського старости (ЦДАВО України, ф. 1793, ДАВО, ф. Р-1543, ДАХМО, ф. Р-270), Інспектора державної варті при Подільському губернському старості (ЦДАВО України, ф. 1794), Губернського коменданта (ДАВО, ф. Р-1196.). Вищеназвані фонди містять документи про анархічні виступи селян, робітників, солдатів у 1918 р., грабунки поміщицьких і селянських економій, приватновласницьких заводів, вирубку лісів, внутрішньополітичну боротьбу серед верхівки місцевого керівництва. Особливу увагу привертають до себе документи й свідчення про селянську війну з польськими легіонами в березні-квітні 1918 р. та про індиферентне ставлення унерівських чиновників на звернення селян про допомогу. Фонд Подільського губернського старости (ЦДАВО України, ф. 1793), який складається з двох описів та 276 справ, містить матеріали з усіх сфер життя губернії. Призначення й звільнення службовців, асигнування державних коштів, соціально-економічні перетворення, селянсько-повстанський та робітничий рухи, стеження за противниками гетьманського режиму – ось неповний перелік змісту документальної бази цього фонду.

Діяльність органів місцевого самоврядування представлена матеріалами з фондів Подільської губернської народної управи (ДАХМО, ф. Р-260), Вінницької міської управи (ДАВО, ф. Д-230), Вінницької повітової земської управи (ДАВО, ф. Д-255), Вінницької міської думи (ДАВО, ф. Д-262), Гайсинської міської управи (ДАВО, ф. Д-286), Маківської волосної народної управи (ДАХМО, ф. Р-261) та ін. Матеріали цих фондів розкривають весь спектр діяльності місцевих органів, їх боротьбу за утвердження власних прав та негативне, в своїй більшості, ставлення до проведення гетьманської соціально-економічної програми на Поділлі. Документи розкривають процес ревізії народних управ, фінансові та майнові зловживання членів цих управ.

Суспільно-політичну ситуацію на Поділлі висвітлюють передусім архівні справи фонду Подільського губернського коменданта (ДАВО, ф. Р-1196), фонду Кам'янець-Подільського українського національного союзу (ДАХМО, ф. Р-1158), фонду комісії з історії громадянської війни при ЦК КП(б)У (1917–1938 рр.) (ЦДАГО України, ф. 5), фонду листівок державної наукової архівної бібліотеки в м. Києві та ін. Вони містять донесення, телефонограми, рапорти, накази, резолюції, постанови нарад та сільських сходів, інформації та оперативні військові зведення про становище на місцях, про реквізиції німецько-австрійськими військами продуктів харчування, терористичну та партизансько-підпільну діяльність різних політичних сил на Поділлі в добу Гетьманату П. Скоропадського.

Матеріали проведення судових засідань щодо противників Гетьманату, арешти та заключення під варту містять фонди Вінницького окружного суду (ДАВО, ф. Д-172), Прокурора Вінницького окружного суду (ДАВО, ф. Д-192) та Кам'янець-Подільського окружного суду (ДАХМО, ф. Ф-144). Процес становлення гетьманської влади в регіоні, негативна реакція місцевих народних управлінь на це та перебіг антигетьманського повстання Директорії УНР на Поділлі представлені в фонді Одеського окружного суду (ЦДІАУ у Києві, ф. 419).

Значну джерельну базу доповнюють документи, які стосуються галузі освіти. Доповіді, відомості, зведення про школи Подільської губернії містять фонди Міністерства освіти

(ЦДАВО України, ф. 2201), Відділу народної освіти Кам'янецького повітового виконавчого комітету Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів (ДАХмО, ф. Р–6).

Значний матеріал щодо оплати праці, асигнування на відкриття нових шкіл, навчальні плани, поздоровлення і запрошення на церемонію відкриття КПДУУ містять фонди Кам'янець-Подільського державного українського університету (ДАХмО, ф. Р–582), Жмеринської чоловічої гімназії (ДАВО, ф. Д–17), Брацлавської чоловічої гімназії (ДАВО, ф. Д–182) та ін.

Процес заснування, становлення та діяльності Національного хору на Поділлі розкривають матеріали фонду Кам'янець-Подільського українського національного хору (ДАХмО, ф. Р–1515).

Таким чином, запропонований огляд свідчить, що сукупність актуалізованої та неактуалізованої інформації уможливорює більш об'єктивне дослідження становища Поділля доби Гетьманату, дає підстави для нових висновків і узагальнень щодо соціально-економічних, суспільно-політичних та культурно-освітніх перетворень у цей період.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Григорчук П. С., Яременко О. І. Вплив німецько-австро-угорських військ на політичні процеси в Україні в 1918 р. // Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Серія: Історія. – Вінниця, 2001. – Вип. III. – С. 38–41; Кравчук О. М. Поділля в період повалення влади гетьмана Павла Скоропадського (листопад–грудень 1918 року) // Подільська старовина. – 2008. – Вип. IV. – С. 330–341; Лозовий В. С. Політико-адміністративні заходи подільського губерньського старости С. Кисельова по стабілізації ситуації на селі (1918 р.) // XII Подільська іст.-краєзн. конф. : матеріали – Кам'янець-Подільський, 2007. – Т. 2. – С. 12–22., та ін.
2. Законодательные акты 1918 года. Законы Украинской державы. (Законы, постановления, инструкции, циркуляры). – 1918. – Одесса. – Вип. 5. – 38 с; Вип. 6. – 40 с.
3. Часописи Поділля. Історико-бібліографічний збірник з нагоди 150-ліття першої газети на Україні (1776–1926) та 10-ліття існування УСРР. – Вінниця, 1927. – 146 с.
4. А. Кулик та П. Пташинський До історії збройної спілки української буржуазії та польських поміщиків для боротьби проти пролетарської революції // Архів Радянської України. – 1932. – № 4/5. – С. 184–236.
5. Поділля в роки громадянської війни (лютий 1918–грудень 1920 рр.). Документи й матеріали. – Вінниця, 1959. – 488 с.
6. Гражданская война на Украине 1918–1920: Сборник документов и материалов : [в 3-х томах, 4 книгах] – Т. 1, кн. 1: Освободительная война украинского народа против немецко-австрийских оккупантов. Разгром буржуазно-националистической Директории. – К., 1967. – 856 с.; Документы о разгроме германских оккупантов на Украине, 1918 г. – Б.м., 1942. – 240 с.; Крах германской оккупации на Украине: По документам оккупантов [5 февраля–30 ноября 1918 г.]. – М., 1936. – 206, [1] с.
7. Календарь. Справочна книжка на 1919 рік. – Кам'янець-Подільський, 1919. – 120 с.
8. Всероссийская сельскохозяйственная перепись 1916 года. Подольская губерния. – Кам'янець-Подольський, 1917. – Вип. 1. – 43 с.; Проект кошторису видатків і прибутків Подільської губерньської народної управи на 1919 рік. – Кам'янець-Подільський, 1918. – 126 с.
9. Проект єдиної школи на Україні. Основна школа / Передмова П. Холодного – Кам'янець-Подільський, 1919. – Кн. 1. – 172 с.; Проект статуту державних українських університетів. – Кам'янець-Подільський, 1918. – 28 с.; Тимчасові програми для нижчих початкових шкіл на 1918–1919 шкільний рік. – К., 1918. – 32 с.
10. Федулкін С. Революційна Жмеринка // Літопис революції. – 1928. – № 6. – С. 312–321.
11. В боях за Жовтень. – Хмельницький, 1958. – 230 с.
12. Ткач Ф. З повстання в 1918 р. // За Україну. – Каліш, 1921. – Ч. 6/7. – С. 23–24.
13. Єрошевич П. З боротьби українського народу за свою незалежність // За державність. – Варшава, 1938. – Зб. 8. – С. 9–66.
14. Скоропадський П. Українська культурна праця за Гетьманщини 1918-го року. Сторінка споминів // Наша культура. – Варшава, 1936. – Кн. 4. – С. 241–247.; Гудзій Ю. З життя Кам'янець-Подільського державного українського університету: Спомини лікарського помічника й скарбника Університету, 1918–1920 // Там само. – Львів, 1936. – Кн. 3. – С. 229–233., Кн. 4. – С. 290–295.; Пашенко О. Заснування Кам'янець-Подільського державного українського університету // Там само. – Львів, 1936. – Кн. 5 – С. 332–346., Кн. 6 – С. 413–420., Кн. 10 – С. 671–676.; Приходько В. К. Повстання Українського Університету в Кам'янці на Поділлі // Там само. – Варшава, 1935. – Кн. 5. – С. 305–316., Кн. 6. – С. 364–378., Кн. 7. – С. 439–444.; Огієнко І. Моє життя: Автобіографічна хронологічна канва // Там само. – Варшава, 1935. – Кн. 8. – С. 510–522.
15. Біднов В. Перші два академічні роки українського державного університету в Кам'янці-Подільському: уривок зі спогадів [1918–1920] // Кур'єр Кривбасу. – 1997. – № 60/70. – С. 64–74.

16. Шаповал М. Гетьманщина і Директорія: Уривки із споминів // Вітчизна. – 1995. – № 11/12. – С. 131–141.
17. Скоропадський П. Спогади: Кінець 1917–грудень 1918. – К.; Філадельфія, 1995. – 493 с.
18. Кетрос Д. Так творилось українське військо (1917–1919). – Лондон, 1958. – 64 с.
19. Так творилось українське військо: 10 спогадів учасників Визвольної війни 1917–1920-х років. – Київ; Вінниця, 2008. – 200 с.

Антонишин А.П. ПОДОЛЬЕ В ПЕРИОД УКРАИНСКОЙ ДЕРЖАВЫ 1918 ГОДА: (ИСТОЧНИКИ ИССЛЕДОВАНИЯ)

В статье рассматриваются источники исследования Подолья в период Украинской державы 1918 года. Анализируются основные опубликованные документы и архивные материалы, посвященные данной проблеме.

Antonyshyn A.P. PODILLYA DURING THE UKRAINIAN STATEIN 1918(SOURCES OF THE STUDY).

The article considers the sources of the study period in Podolia Ukrainian state in 1918. Analyzes the major published documents and archival materials on this issue.

УДК94(477) «1920/1930»

В.І. Петренко

«ЕКСПЕРТНЕ» ОПОДАТКУВАННЯ ПОДІЛЬСЬКОГО СЕЛЯНСТВА У 1928-1933 РР.

У статті аналізується роль «експертного» індивідуального оподаткування селянства – важливої складової технології руйнації одноосібного способу ведення сільського господарства в системі фіскальної політики більшовицької влади в Україні у 1928-1933 рр.

Ключові слова: селянство, індивідуальний податок, більшовицька влада, фіскальна політика, продовольча криза, куркульство, репресії, «експертники», колективізація, голод.

Повернення більшовицького керівництва до політики «воєнного комунізму» спричинило з 1928 р. нову хвилю експропріації селянської власності, яка закінчилася в ході примусової колективізації Голодомором. Цим трагічним подіям в Україні, зокрема на Поділлі, присвятили свої праці видатні історики І.Шульга, С. Кульчицький, В. Марочко, В. Даниленко, Р. Пиріг, В. Васильєв та ін. Стосовно фіскальної політики більшовицької влади в українському селі у період репресій – наукових праць обмаль. Про фінансові визискування селянства обмовляється у колективних фундаментальних виданнях «Голод 1932-1933 років в Україні: причини та наслідки» [1], «Політичний терор і тероризм в Україні. ХІХ-ХХ ст. Історичні нариси» [2]. На важливість «експертного» податку вказують у своїх працях І. Рибак, А. Матвєєв «Трагічний перелом: колективізація і розкуркулення на Поділлі та Південно-Східній Волині» [3] та С. Міняйло «Податкова політика влади в українському селі в умовах формування та утвердження радгоспно-колгоспної системи (1930-1939 рр.)» [4].

Проте в історіографії відсутнє комплексне дослідження проблеми. Автор статті ставить за мету проаналізувати роль «експертного» оподаткування в системі фіскальної політики більшовицької влади.

Незважаючи на посилення зубожіння селянства наприкінці 1920-х років, експропріація їхньої власності продовжувалася. Окрім сільськогосподарського податку, самооподаткування та ін. ще одним видом визисківз одноосібного селянства стало «експертне» індивідуальне оподаткування. Таку назву отримало, насамперед, тому, що здійснювалось групами місцевих «експертів».

Впроваджувався індивідуальний порядок оподаткування згідно травневої 1928 р. постанови РНК СРСР «Про недоліки в обкладанні селян сільгоспподатком». Зокрема, в постанові йшлося: «РНК СРСР, при затвердженні закону про сільгоспподаток на 1928/29 р., загальну суму було збільшено на 90 млн. крб., у порівнянні з 1927/28 р. Головне завдання відтепер полягає у тому, щоб поряд із звільненням від податку 35% бідняцьких господарств, згідно ювілейної сесії ЦВК СРСР, здійснити перехід на прогресивно-подохідне обкладання, тобто більшу вагу податку перекласти на заможні й куркульські господарства» [3, с. 26].